

Problematikoidní

Tomáš Blatný (student Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK)

„Hlasuji pro Siemens S6 kvůli jeho cihloidní velikosti.“ „Psychedelický cirkusoidní orchestr se sklony k art-rocku a experimentování.“ „Tento článek změní váš klišoidní názor na černochoy.“ Na tento typ výrazů lze dennodenně narazit jak během komunikace s naším bezprostředním okolím, tak i na internetu, v internetových článcích, odkud jsou výše zmíněné citáty převzaty. Co ale tato slova ve skutečnosti znamenají? Jak se tvoří? Od čeho? A proč vlastně?

Přípona -oidní je v některých případech již víceméně zakotvena v českém jazykovém systému. Převážně je tomu tak na poli odborné terminologie, ať už biologické a medicínské (*haploidní buňka, adenoidní výraz, schizoidní porucha*), či v dalších často užívaných výrazech z různých oblastí lidského poznání (*mongoloidní dítě, negroidní rasa, humanoidní bytost...*). Častokrát není jasno, zda bylo jako přejato první podstatné jméno či jméno přídavné. Je „mongoloid“ odvozený od „mongoloidní“? Nebo naopak? Kdyby ano, nemluvili bychom již o příponě -oidní, ale pouze o příponě -ní (elipsoid → elipsoidní). Předmětem tohoto textu je ale přípona -oidní. Co vyjadřuje a kde se užívá?

Produktivní se přípona -oidní stává až ve chvíli, kdy využívá svoji významovou charakteristiku. Je odvozena z řeckého „oidés“, což v překladu znamená „podoba“. Z toho plyne, že bývá užitá za účelem vyjádření toho, že je něco něčemu jinému podobné. Ve slovech jako „nekňuboidní“ či „floskuloidní“ vyjadřujeme, že někdo jedná jako nekňuba nebo že nadužívá floskulí. Dochází tak pouze k významové jazykové hře, kdy tvoříme pomocí této přípony nové slovo. Často jde o slova, která vychází z podstatných jmen a nemají existující odvozené přídavné jméno. Od slova „květina“ pravděpodobně nebudeme tvořit slovo „květinooidní“, protože máme v systému slovo „květinový“. Na rozdíl od toho však slovo „míčoidní“ žádný podobný ekvivalent nemá („míčový“ nevyjadřuje to, že má předmět tvar míče, ale že jde o aktivitu, kde se s míčem manipuluje).

Vytváření hybridních slov je běžné v žurnalistice, kdy se autoři článků snaží aktualizací připoutat pozornost čtenářů, ale tyto typy slov se objevují i v umělecké tvorbě, kde jde zase o originální autorský jazyk a o hru s ním. To už ale nemluvíme o neologismech, které by měly naději se zařadit do jazykového systému, aby tak zaplnily „prázdná“ místa, ale spíše o tzv. okazionalismech, tedy slovech příležitostných s ojedinělým výskytem (viz příklady v úvodu článku). V tu chvíli se může tvůrcem těchto slov stát každý z nás a při snaze něco připodobnit něčemu jinému nám stačí pouze pracovat s touto hrou, trendoidní předponou, a můžeme tak aktualizovat a aktualizovat, až se uaktualizujeme. Naděje, že se naše bryskní novotvary zaběhnou a začnou užívat, je však nepatrná.